

شیوه‌های ارتباطی مدعیان دروغین مهدویت در عصر غیبت با تأکید بر فرقه بهائیت

محمد رضا برزویی^۱

چکیده

بهره‌گیری از روش‌های تأثیرگذار ارتباطی و راه‌های علمی و روان‌شناختی ارتباط و گفت‌وگو، به عنوان راهکار نوین افراد مدعی و فرقه‌های نوآیین و بدعت‌گذار امامت و مهدویت شناخته می‌شود. بسیاری از سردمداران و پیروان این گروه‌ها با استفاده از روش‌های خاص ارتباطی، در پی جلب نظر افراد ساده لوح و وارد کردن آنان به مسلک و آیین خود هستند که در این میان «متمهدیان» (مدعیان شخص امام مهدی عج) و «مدعیان دروغین» (مدعیان نیابت یا سفارت امام مهدی عج)، جایگاهی ویژه دارند. این موضوع - که امروزه از آن به یکی از آسیب‌های مهلک در اندیشه دینی تعبیر می‌شود - در جامعه ما رواج یافته و به صورت یک معضل دینی تبدیل شده است که ضرورت دارد با تکیه بر رویکردهای مختلف جامعه‌شناختی، روان‌شناختی و دین‌شناختی به آن پرداخته شود. در مقاله پیش رو، تلاش شده است رویکردها و برنامه‌های مدعیان دروغین مهدویت، در بحث ارتباطات، تعامل و چگونگی جذب مخاطبان خود، مورد بررسی قرار گیرد و به شکلی روش مند به تحلیل پیامدها، آثار و خاستگاه‌های این مدعیان دروغین پرداخته شود. بهائیت از جمله مهم‌ترین این فرقه‌هاست که پژوهش حاضر، نگاهی ویژه به آن دارد.

واژگان کلیدی

ارتباطات، روش‌های ارتباطی، متمهدیان، مدعیان دروغین مهدویت، بهائیت.

بیان مسئله

امروزه اندیشه مهدویت و در نگاهی جامع‌تر «موعودگرایی»، با چالش‌هایی روبه‌روست که توجه به آن‌ها برای حفظ این آموزه بنیادی و ارزشمند، بسیار ضروری است. از جمله مشکلاتی که فرهنگ شیعی انتظار و انقلاب با آن مواجه است، گسترش مدعیان مهدویت یا «متمهدیان» است (کوچک‌زاده، ۱۳۸۷: ۲۶).

پیش از این و در طول تاریخ نیز افراد زیادی با ادعای پیغمبری (مانند مسیلمه کذاب)، ادعای امامت (مثل جعفر کذاب)، ارتباط با امام زمان علیه السلام و... به دنبال سوء استفاده از احساسات معنوی و مذهبی مردم بوده‌اند. در عصر ما نیز این موضوع در قالب‌های جدید و البته بسیار پیچیده‌تر از گذشته بروز می‌یابد. متأسفانه امروزه وجوه مختلف «عقلانی»، «احساسی» و «واقعی» فرهنگ مهدویت، در معرض هجوم باورهای مسموم و دیدگاه‌های افراطی و شیادان متقلب قرار گرفته است. نگاهی به مطالب و اخبار روزنامه‌ها و نشریات به خوبی نشان می‌دهد که تا چه اندازه ادعای رویت، ادعای تشریف، ادعای اقتدای به آن حضرت در نماز و... عامل ایجاد آلودگی‌هایی در فرهنگ ناب دینی و پدیدآمدن آفت‌هایی در اندیشه و باورهای مردم مسلمان کشورمان شده است (شهبازی، ۱۳۸۲: ۶۸).

در این روند نمی‌توان تأثیر کشورهای استعماری برای ایجاد شکاف و انحراف در میان مردم را نادیده انگاشت؛ تلاش‌های کسانی چون «مستر همفر» جاسوس وزارت مستعمرات بریتانیا در ممالک اسلامی و «کینیاز دالگورکی» مأمور امپراتوری تزار روسیه برای ایجاد فرقه‌های جدید مذهبی در عهد قاجار، تنها نمونه‌هایی کوچک از هزینه‌کردهای قدرت‌های استعماری علیه کشورهای اسلامی بوده‌اند. رد پای استعمار در سرزمین‌های اسلامی را می‌توان در قامت «وهابیت» در جزیره العرب، «باییت» و «بهائیت» در ایران و «آقاخانی» و «قادیانیه» در پاکستان، پی‌گیری کرد. هم‌افقی این فرقه‌ها با یکدیگر مشهود است؛ چراکه در همه آن‌ها استعمار به دنبال معرفی امام زمانی بدلی و منجی غیر واقعی است تا مردم را از نزدیکی و پیروی از امام زمان حقیقی به انحراف کشانند. زمانی که به طیف گسترده جریان‌ها و فرقه‌های نوظهور در این زمینه توجه می‌کنیم و عرفان‌های کاذب و باورهای غلط وارداتی را به آن می‌افزاییم، دیگر نمی‌توان برنامه‌های هدفمند و هماهنگ کشورهای غربی برای ایجاد شکاف و انحراف در میان مردم کشورهای مسلمان را انکار کرد. جریان‌های به ظاهر معنویت‌گرا، چه در قالب فردی و یا گروهی و چه از نوع سنتی - مانند تصوف - و چه از نوع وارداتی آن - مانند عرفان‌های غربی و شرقی - به خوبی حاکی از تمایل و اصرار کشورهای غربی برای پدیدآوردن رویه‌ای تازه از

استعمار و استثمار فکری در میان ملل مسلمان است (ساسانی، بی‌تا: ۲۲). در واقع این رویکرد جدید دشمنان، بر این پایه استوار است که به جای جبهه‌گیری علنی، باید چون موریانه در جان آن بنیادهای عقلی و عقیدتی رخنه کند و با حربه شبه مذهب، به جنگ مذهب رود. مسخ محتوای دین، بی‌رنگ و بو کردن اعتقادات مذهبی، حیرانی و سرگردانی انسان معاصر، رهایی انسان سرگشته در برهوت خلسه‌های مجازی، و... هدف عمده این نوع تهاجم تعیین شده است.

شناخت و درک اندیشه مهدویت، در واقع بازشناسی بزرگ‌ترین جریان معرفتی و معنوی در طول تاریخ است. بازکاوی و بازپژوهی این جریان، یک ضرورت عینی است تا جریانی که برای ناب‌سازی معرفت دینی و بازسازی و نوسازی فرهنگی، معنوی و اجتماعی اتفاق می‌افتد، پیوسته زلال و اصیل باشد و مانند همیشه، الهام‌بخش همه آزادی‌خواهان جهان باقی بماند. اصالت و قوت اندیشه مهدویت در جایگاه یک اصل مبتنی بر سنت‌های ریشه‌دار اسلامی، و یأس از الگوهای دروغین رایج، موجب گرایش روزافزون حقیقت‌طلبان به اندیشه مهدویت شده است.

درک شیوه‌های ارتباطی مدعیان دروغین مهدویت و نحوه تبلیغات آن‌ها یکی از اهداف اصلی مقاله حاضر به شمار می‌رود. در بین این مدعیان، فرقه بهائیت از جایگاه ویژه برخوردار است؛ چرا که دهه‌هاست این فرقه به شکلی نظام‌مند، به تبلیغات و ارتباط‌گیری در مناطق مختلف کشورمان می‌پردازد. از این رو جا دارد با بازشناسی روش‌ها و راهکارهای آن‌ها، به دنبال مبارزه و جلوگیری از انحرافات ایجاد شده در این زمینه حرکت کنیم. گفتنی است تقسیم عوامل و تفکیک آن‌ها در این مقاله، برای سهولت بیشتر به منظور تحلیل و بررسی آن‌هاست، وگرنه واقعیت از تعامل و همگرایی چند زمینه و بستر در یک حوزه خبر می‌دهد. علل و عواملی که این جا بررسی می‌شوند، دارای حصر عقلی نیستند و فقط حاصل کاوش نویسنده در منابع است.

اهمیت و ضرورت موضوع

ارتباطات در جهان امروز، حوزه‌ای میان‌رشته‌ای برای نظریه‌پردازی به شمار می‌رود که متأثر از تحولات جهانی قرار گرفته است. تکنولوژی‌های نوین، رسانه‌های نوظهور، ایدئولوژی‌ها، برخورد اقوام، ملیت‌ها و نژادها، مناسبات مالی میان ملت‌ها، دولت‌ها و سازمان‌ها، ارتباطات را به عنوان یک موضوع بسیار مهم مطرح کرده است، به گونه‌ای که قدرتهای بزرگ از توجه به آن غافل نشده‌اند.

تحلیل، بازشناسی عوامل، ریشه‌ها و زمینه‌های شکل‌گیری و گسترش فرقه‌های دروغین، به‌ویژه جریان‌های مهدویت‌گرا و متمدیان و نیز بازشناسی روش‌های ارتباطی آن‌ها، نقشی بسیار مهم در کنترل و پیش‌گیری از این آسیب خواهد داشت. شکی نیست که شناخت آفات نظری و عملی و همچنین آسیب‌های ذهنی و عینی اندیشه مهدویت، امری پسندیده و لازم است. در عین حال، شناخت و تحلیل ریشه‌ها، علل پیدایش و رشد مدعیان مهدویت، یک ضرورت «عقلانی» به‌شمار می‌رود که با نابود کردن «علل»، معلول‌ها نیز از بین بروند و با ادعاهای پیدا و پنهان در حال وقوع نیز مبارزه شود.

از سوی دیگر، شناخت صحیح از عوامل و علل پیدایش متمدیان، نقشی مهم در انتخاب ابزارها، شیوه‌ها و روش‌های مبارزه با آنان دارد و همچنین با شناخت علل و ریشه‌های انحراف مدعیان دروغین، می‌توان از آفات درونی، بیرونی و آسیب‌های تدریجی آن‌ها نیز پیش‌گیری کرد. انحراف‌زدایی از آموزه اصیل مهدویت و زنده نگه‌داشتن آن، ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است؛ به‌ویژه اگر «مهدویت» را در طول تاریخ بشناسیم.

در بحث مهدویت نیز گاه دست‌های پیدا و پنهان دوستان ناآگاه و دشمنان مغرض زمینه‌ساز انحراف در آن می‌شود و تا چرایی و چگونگی پیدایش مدعیان به خوبی تحلیل نشود، نمی‌توان تصویری روشن و جامع از آن ارائه داد. بنابراین اگر ریشه‌ها و علل پیدایش مدعیان دروغین را همراه اهداف و انگیزه‌ها بشناسیم، به طریق اولی راه تحریف، کژاندیشی و عوام‌گرایی درباره این اندیشه اصیل اسلامی بسته خواهد شد.

سؤال اصلی تحقیق

شیوه‌های ارتباطی متمدیان و مدعیان دروغین مهدویت در عصر غیبت، به‌ویژه فرقه بهائیت با مخاطبان خود چگونه است؟

مفاهیم اصلی تحقیق

۱. ارتباط

شاید ساده‌ترین تعریف برای ارتباط، مبادله پیام میان گیرنده و فرستنده باشد؛ اما چنین تعریفی برای این مقاله که رویکردی مبنایی و تحلیلی دارد، تعریفی مناسب نیست. مرحوم کاظم معتمدنژاد، در تعریف ارتباطات می‌گوید:

ارتباطات همیشه بر اراده قانع کردن، انتظار توزیع یا تقسیم داشتن و ضرورت با هم

زندگی کردن، استوار است و به همین لحاظ، سه بعد خاص؛ شامل انتقال، اشتراک و تبادل نظر را در بر دارد. (معمدنژاد، ۱۳۸۸)

علی اکبر فرهنگی نیز ماهیت ارتباطات را « فراگرد تفهیم و تفاهم و تسهیم معنا» تعریف می‌کند. (فرهنگی، ۱۳۷۴: ۷) مهدی محسنیان راد در کتاب *ارتباط‌شناسی* پس از بررسی ۲۷ تعریف، در نهایت به چنین تعریفی می‌رسد:

ارتباط عبارت است از فراگرد انتقال پیام از سوی فرستنده برای گیرنده، مشروط بر آن که درگیرنده پیام مشابهت معنی با معنی مورد نظر فرستنده پیام ایجاد شود. (محسنیان راد، ۱۳۶۹: ۵۷)

اگرچه تعریف ارائه شده از سوی محسنیان راد، در وهله اول کامل به نظر می‌آید، اما برآمده از حوزه نظری خاصی است که دیگر حوزه‌های نظری را پوشش نمی‌دهد؛ در حالی که محسنیان راد معتقد است پیام منتقل می‌شود نه معنا، بسیاری از اندیشمندان مکتب تولید و مبادله معنا، بر امکان تبادل معنا در ارتباطات می‌گذارند که بسط این مسئله در این مقاله نمی‌گنجد.

مؤلفه‌های اساسی از تعاریف ارتباطات که نگارنده در این مقاله آن‌ها را پیش فرض گرفته است و در طول نگارش مقاله مدنظر قرار داده است، عبارتند از:
 الف) ارتباط؛ انتقال پیام است نه انتقال معنا.
 ب) ارتباط؛ قطعاً امری فرایندی (فراگرد تراکنشی) است نه کنش اجتماعی.

۲. شیوه‌های ارتباطی

روش‌های «ارتباطی» از روش‌های «تبلیغی» متفاوت است. در شیوه‌های ارتباطی - همان‌گونه که در تعریف ارتباط مطرح شد - تعامل و ارتباط با مخاطب به منظور تفاهم و تفهیم معنا، آغاز می‌شود و در این فراگرد، همراهی مخاطب و بازخوردگیری از تأثیرگذاری و نتیجه ارتباط مهم تلقی می‌شود؛ ولی در شیوه‌های تبلیغی عمدتاً این تعامل یک طرفه و غیرمستمر صورت می‌گیرد.

۳. متمهدیان و مدعیان دروغین مهدویت

عده‌ای در طول تاریخ اسلام، ادعای مهدویت کرده‌اند یا نسبت مهدویت به کسی داده‌اند. این افراد در متون اسلامی، به «مدعیان دروغین مهدویت» معروف هستند (پورسیدآقایی، ۱۳۸۸: ۴۰۶).

«متمهدیان» نیز کسانی هستند که به دروغ راجع به آن‌ها ادعای مهدویت می‌شود و این افراد به قصد فریب مردم، خود را «مهدی» می‌نامند.

۴. فرقه بهائیت

بهائیان، فرقه‌ای از آیین بابی هستند که خود، برخاسته از مکتب شیخی است. مؤسس اصلی آیین بهائیت، «میرزا حسینعلی نوری» است که ابتدا پیرو باب بوده و در تبلیغ و ترویج باییت تلاش می‌کرده است. با استقرار در عکای فلسطین اشغالی و حمایت دولتمردان انگلیسی و امریکا فرقه ضاله بهائیت شکل گرفت و با توجه به اهداف مشترک با صهیونیسم‌ها پیوندی بین آن‌ها به وجود آمده است. در سال ۱۲۶۵ ق، شورش بابی‌ها در ایران پیش آمد و در پی آن، میرزا تقی خان امیرکبیر، به دستور ناصرالدین شاه تصمیم به سرکوبی آنان گرفت (نصوری، ۱۳۸۵).

پیدایش و نشر دعوت بهائیت در ایران توسط سیدعلی محمد شیرازی و در قرن ۱۳ قمری معادل قرن ۱۹ میلادی آغاز شده است. سیدعلی محمد شیرازی ملقب به باب (۱۲۶۶-۱۲۳۵ ق) در شهر شیراز متولد شد. وی در کودکی پدر خود، سید میرزا رضا شیرازی را از دست داد و تحت سرپرستی دایی اش قرار گرفت. پس از رسیدن به سن بلوغ در عتبات زیر نظر سید کاظم رشتی به فراگیری علوم دینی پرداخت. باب چندین بار توسط حکومت وقت دستگیر شد؛ ولی هر بار توبه خود را شکست و دوباره تبلیغ خود را شروع کرد تا این که به دستور امیرکبیر در تبریز اعدام شد (نجفی، ۱۳۷۵: ۹۷).

باب مدعی بود «رکن رابع» و واسط میان شیعیان و امام غایب است. رکن رابع از مختصات فرقه شیخیه است. آن‌ها معتقدند چون خداوند، نبی و امام از جنس بشر نیستند، لازم است بین آن‌ها و خلق، واسطه باشد. سید علی محمد باب مدعی شد که شیعه کامل و رکن رابع که واسطه میان شیعیان و امام غایب است، اوست که فرقه شیخیه قبلاً نوید ظهور او را داده است (همو: ۱۵۱).

مبانی فکری فرقه بهائیت، آمیزه‌ای از ادیان دیگر همچون اسلام، مسیحیت، زردشت، بودایی، باورهای خرافی و... است؛ از این روشیوه‌های متفاوت و گاه متضاد در عقاید، کردار و روش‌های تبلیغ این فرقه‌ها مشاهده می‌شود (شهبازی، ۱۳۸۲: ۶۵). در واقع باید اذعان کنیم که بهائیت حرکتی سیاسی است که با توجه به زمینه‌های اجتماعی مساعد در دوره قاجار ایجاد و از مذهب برای جذب مردم، حداکثر استفاده را نمود و تبلیغات گسترده‌ای را در این دوره و پس از آن، در منطقه خاورمیانه انجام داد. بیشترین تبلیغات بهائیان در قاره آفریقا با توجه به

ناآگاهی مردم از اسلام و نظام قبایلی آن صورت می‌گیرد.

روش تحقیق

در تحقیق حاضر از جهت روش گردآوری اطلاعات، از روش «کتابخانه‌ای» و «سندپژوهی» استفاده شده است. بنابراین طبعاً روش نمونه‌گیری و جامعه آماری ندارد. روش تجزیه و تحلیل اطلاعات نیز «تحلیلی - توصیفی» بوده و با بهره‌گیری از کتب، مقالات علمی - پژوهشی، رسالات دانشجویی و پایگاه‌های اطلاع‌رسانی مجازی، تلاش شده شرحی دقیق و کامل از روش‌های تبلیغی و راهکارهای ارتباطی مدعیان دروغین مهدویت (با تمرکز بر فرقه بهائیت) ارائه شود.

سابقه و تاریخچه موضوع

الف) جریان‌های انحرافی صدر اسلام

در لابه‌لای صفحات تاریخ پرنشیب و فراز اسلامی، دست سیاست‌پیشگان طاغوتی در فرقه‌سازی‌های مذهبی، مشهود است. ترفند سیاست‌بازان اموی - به ویژه در عهد معاویه - در موازی‌سازی برای خاندان رسالت و رقیب تراشی برابر ائمه اطهار، در پیدا و پنهان تاریخ اسلامی، به وضوح قابل رؤیت است (حسین، ۱۳۶۷).

جعل جماعتی به نام «زهد ثمانیه» و کرامت‌سازی برای آنان، نمونه‌ای از مرجعیت‌سازی بدلی سیاست‌ورزان اموی برای دور کردن امت از درب خانه علی علیه السلام و فرزندان او بود (دزفولی، ۱۳۵۷: ۱۴۱) و این همه، به گواهی مجامع روایی فریقین، به رغم تأکید مدام پیامبر صلی الله علیه و آله برای حصر امامت در اهل بیت عصمت و طهارت و نهی امت از پیروی ائمه باطل بوده است:

معاشر الناس، انه سيكون من بعدی ائمه یدعون الی النار ویوم القیامه لاینصرون.
(انصاری زنجانی، بی تا: ۱۵۵)

پدیده رهبران ضلالت همپای امامان هدایت و به موازات مأموریت الهی آنان، پدیدار شد. فتنه امامت دروغین جعفر کذاب، فرزند امام هادی علیه السلام که پدر او را «نمرود» (مستوفیان، ۱۳۸۶: ۲۴۱) ولی او خود را «نوح» (همو: ۲۴۲) می‌نامید، یکی از آن نمونه‌هاست.

مهدویت نیز به عنوان عصاره امامت، از کید یا جهالت موازی‌سازان مصون نماند. در این مجال تنها از باب نمونه، مواردی چند از فرقه‌های مدعی مهدویت را از صدر اسلام تا عصر قبل از ولادت حضرت امام زمان علیه السلام برمی‌شمیریم:

۱. فرقه «معیان» که در سال ۴۰ هجری و بعد از شهادت حضرت علی علیه السلام پیدا شد. اینان قائل به غیبت علی علیه السلام بوده و می گفتند روزی باز خواهد گشت.
۲. فرقه «سبائیه» که غلو را درباره علی علیه السلام به حد اعلا رسانده و معتقد بودند علی علیه السلام زنده است و در ابرها مأوی گزیده و روزی ظهور خواهد کرد (فیاض، ۱۳۹۲: ۱۴۰).
۳. فرقه «کیسانیه» که می پنداشتند محمد بن حنفیه، همان مهدی موعود علیه السلام است و روزی از کوه رضوی ظهور می کند.
۴. فرقه «یزیدیه» که عقیده داشتند یزید ابن معاویه به آسمان صعود کرده و روزی باز خواهد گشت و دنیا را پراز عدل و داد خواهد نمود (صدوق الدملوجی، ۱۳۶۸: ۱۶۴).
۵. فرقه «هاشمیه» که پیروان ابوهاشم عبدالله بن محمد بن حنفیه بوده و می گفتند اگرچه محمد مرده است، اما پسرش ابوهاشم، همان مهدی موعود است که روزی قیام خواهد کرد. (نوبختی، بی تا: ۴۸)
۶. «عمر بن عبدالعزیز» هشتمین خلیفه اموی که گروهی قائل به مهدویت وی بودند (سعد، بی تا: ۱۸۲).
۷. فرقه «زیدیه» که می پنداشتند زید بن علی بن حسین بن علی علیه السلام چون از نسل حسین علیه السلام است و علیه ظالمان قیام به سیف نموده، پس او همان مهدی موعود است که قیام کرده است (اصفهانی، ۱۳۸۷: ۱۲۹).
۸. فرقه «باقریه» که معتقد بودند امام محمد باقر علیه السلام زنده و مهدی موعود واقعی است و ظهور خواهد کرد و جهان پراز عدل و داد خواهد نمود. پیروان این فرقه آن حضرت را امام می دانستند؛ ولی رحلت او را قبول نداشتند و منتظر رجعت او بودند.
۹. فرقه «ناووسیه» امامت را در اولاد علی بن ابی طالب علیه السلام تا امام صادق علیه السلام قبول دارد، ولی منکر شهادت امام صادق علیه السلام است و علاوه بر این انکار، معتقدند ایشان، مهدی موعود است و نمی میرد؛ بلکه از نظرها غایب شده است (فخر رازی، ۱۴۰۲: ۵۳)؛ چون این فرقه بر امام صادق علیه السلام تطبیق مهدویت نموده به ایشان جعفریه نیز گفته شده است. عده ای از نویسندگان فرق و مذاهب از جمله مشخصات این گروه را تکفیر ابوبکر و عمر بر شمرده اند (اسفراینی، ۱۹۸۳: ۳۷).
۱۰. فرقه «واقفیه» نیز به انکار شهادت حضرت موسی بن جعفر علیه السلام پرداختند. در سال ۱۸۳ افرادی از وکلا و بزرگان اصحاب امام موسی بن جعفر علیه السلام منکر شهادت ایشان شدند و به امامت حضرت علی بن موسی الرضا علیه السلام اقرار نکردند (شهرستانی، ۱۴۰۴: ۱۵۸-۱۶۶).

۱۱. فرقه «اسماعیلیه» که ظهور این فرقه، نتیجه اختلاف در امامت اسماعیل با برادرش حضرت موسی بن جعفر علیه السلام بوده است. طرفداران این فرقه معتقدند بعد از امام صادق علیه السلام چون پسرش اسماعیل پیش از پدر در گذشته، امامت به محمد بن اسماعیل منتقل شده است (شوشتری، ۱۳۸۷).

ب) مدعیان مهدویت در عصر غیبت

اگر چه تا پیش از ولادت حضرت امام زمان علیه السلام، مدعیان بیشتر از نوع متمهدیان - مدعیان شخص مهدی علیه السلام - بودند، اما این بار پس از ولادت حضرت و از اواخر عصر غیبت صغرا، نغمه‌های مدعیان «بابیت» و «سفارت» امام علیه السلام ساز شد. با این که حضرت چهار نماینده یکی پس از دیگری معین فرموده بود، باز کسانی بودند که به موازات آنان ادعای نیابت و سفارت حضرت را داشتند؛ با این که نامه‌هایی از جانب امام علیه السلام در رد و تکذیب آن‌ها صادر شده بود. ادعای سفارت حضرت از زمان شیخ محمد بن عثمان عمروی، سفیر دوم امام مهدی علیه السلام، آغاز شد.

نخستین مدعی بابیت امام، «ابو محمد شریعی» بود و در پی او محمد ابن نصیر نمیری مؤسس طریقه نصیری است که حضرت صاحب الامر علیه السلام او را لعن نمود. پس از او حسین بن منصور حلاج صوفی، ابو جعفر محمد ابن علی شلمغانی معروف به ابن ابی الغراق، ابوبکر محمد بن احمد عثمان بغدادی، احمد بن هلال کوفی و ابو دلف مجنون محمد بن مظفر عبدالله بن میمون قدام در سال ۲۵۱ مدعی نیابت امام حاضر شد و یحیی بن ذکرویه در سال ۲۸۱ مدعی باب گردید و احمد بن حسین رازی و سید شرف‌الدین ابراهیم، نخست مدعی باب امام بودند و سپس ادعای امامت کردند. حسین بن علی اصفهانی، علی بن محمد سجستانی بغدادی و سید محمد هندی مدعی باب شدند. عباس فاطمی در اواخر قرن هفتم و درویش رضا عبدالله حسان المهدی در ۱۸۹۹ خود را باب، سپس مهدی موعود اعلان نمود. آن گاه محمد احمد بن عبدالله سودانی صوفی، مدعی ابتدا بابیت امام شد و سپس اعلام نمود مهدی است و خلاصه، سید علی محمد شیرازی با باب بودن، ادعایش را آغاز کرد و تا الوهیت پیش رفت. در این اواخر، صوفیان نعمت‌اللہی برای جنید بغدادی، مدعی نیابت شده‌اند (مستوفیان، ۱۳۸۶: ۲۶۸-۲۶۹). شیخ طوسی نیز در کتاب الغیبه، در بابی مستقل به نام و مشخصات برخی از این مدعیان اشاره کرده است (طوسی، ۱۳۸۷: ۲۶۷-۲۸۱).

عوامل وزمیننه‌های شکل‌گیری فرقه‌های دروغین

در پیدایش مدعیان نیابت و سفارت، عوامل متعددی مؤثرند که در ادامه به برخی از مهم‌ترین آن‌ها اشاره می‌شود:

۱. نجات‌باوری مهدوی

آن‌چه به ماهیت شورانگیز و انقلابی امامت در تشیع می‌افزاید، اصل مهدویت است. انتظار فرج و امید به ظهور امام غایب، امیدواری شیعه را برای پیروزی نهایی بر ظلم و ستم و سامان یافتن جهان می‌فهماند. همین پیوند معنادار بین ظهور امام زمان عجله الله تعالی فرجه و تشکیل حکومت حق، بهانه‌ برخی «فعالیت‌های تندروانه» می‌شود. شیعیان در هر دوره‌ای انتظار داشتند منجی‌ای رهایی‌بخش به نام «قائم» قیام کند و آنان را از آزارها و فشارهای سیاسی روزگار برهاند. درست است که در پس پرده برخی از ادعاها، اغراض شخصی و مادی و بهره‌برداری‌های سیاسی وجود داشت؛ اما بیش از همه، این موج شدید مهدی‌خواهی و نجات‌طلبی بود که موجب تطبیق ناآگاهانه و عموماً غیرمغرضانه مهدی موعود عجله الله تعالی فرجه بر امامان شیعه یا افراد دیگری از خاندان پیامبر صلی الله علیه و آله می‌شد. با عنایت به چنین انتظاری، پس از درگذشتن هر امام، رحلت او در باور دسته‌ای از افراد نمی‌گنجید؛ چرا که قائم، باید پیش از مرگ خود، بساط ستم را برمی‌چید و با پرکردن زمین از عدل و داد، رسالتش را به اتمام می‌رساند. از این روی، این دسته یا به انکار درگذشت امام معتقد می‌شدند یا دست کم انتظار آن‌ها این بود که امام، بعد از رحلتش دوباره به زمین برگردد و وظیفه خود را تمام کند. آیت‌الله حاج شیخ حسین لنکرانی رحمته الله علیه درباره‌ گرایش مردم به علی محمد باب می‌گوید:

این باور تحرک‌بخش اسلامی و شیعی مهدویت بود که (البته با خطای تشخیص مصداق)، و صحنه‌گردانی بازیگران سیاسی، غوغای بابت را در ایران اسلام و شیعه برانگیخت و جمعی از شیعیان (ساده لوح) را حول پرچم کسی گرد آورد که مدعی باب امام عصر بود و با ندای «یا صاحب‌الزمان» به تهورهای بعضاً کم‌نظیر و شگفت‌انگیز در برابر قوای حکومت وا داشت. (کوچک‌زاده، ۱۳۷۸: ۸۵)

۲. جهل و نادانی مردم

دین، بسیاری اوقات، آماج بهره‌برداری‌های نادرست قرار می‌گیرد. مردم با عشق و احساس، برگرد دین حلقه می‌زنند و اگر از آموزه‌های آن به درستی آگاهی نداشته باشند در دام شیادان گرفتار خواهند شد. ناآگاهی‌های مردم ایران در زمان قاجاریه، یکی از مهم‌ترین علل

گرایش عده‌ای به سید علی محمد باب بود. آیت الله لنکرانی رحمته الله علیه در این باره نیز می‌گوید:

بایان فداکار و جان فشان اولیه که در قیام‌های خونی زمان باب شرکت داشتند و خود را به آب و آتش می‌زدند، بابی و بهایی (به معنایی که امروزه از این کلمات مراد می‌کنیم) نبودند؛ بلکه شیعیانی ساده لوح و ره گم کرده بودند که در تشخیص «مصدق» به خطا رفته، به عشق هواداری از صاحب الزمان و قائم موعود، اسیر مشت‌های بازیگران سیاسی شده بودند. (عبداللهی، ۱۳۷۱: ۷۲)

علت اصلی تأثیرگذاری و رشد مدعیان دروغین مهدویت، جهل مردم است. بدون تردید، می‌توان نادانی را عامل اصلی همه انحرافات در تاریخ اسلام دانست. بسیاری از افرادی که در دام چنین مدعیانی گرفتار می‌شوند، در حقیقت جویندگان آب هستند؛ اما چون آب واقعی را ندیده و نشناخته‌اند، به دنبال سراب راه افتاده‌اند.

۳. نابسامانی‌های اجتماعی و اقتصادی

امیرمؤمنان علیه السلام درباره فقر در کارایی ذهن می‌فرماید:

الفقر یُخْرِسُ الفطن عن حجتِهِ؛ (شریف رضی، بی‌تا: ح ۳)
تهیدستی و فقر، مرد زیرک را در برهان ضعیف می‌سازد.

با چنین دل مشغولی‌ای می‌توان از عامه مردم انتظار داشت در زندگی روزمره خود، سهم لازم دین‌داری را بپردازد و خود را برابر اندیشه و نظرهای التقاطی حفظ کنند. شاید راز آن نیز که گفته شده: «فقر زمینه ساز کفر است» (کلینی، ۱۴۰۵: ج ۲، ۳۰۷)، همین نکته باشد. اوضاع نابسامان نظام سیاسی، اقتصادی و اجتماعی ایران در دوران قاجار نیز بستر اجتماعی مناسبی برای ظهور

بابیه را فراهم ساخت. این اوضاع، در یک نگرش کلی عبارت بود از:

- الف) انحطاط نظام سیاسی ایران؛
- ب) فساد زاید الوصف حکومت و نخبگان سیاسی؛
- ج) رقابت استعمار برای کسب منافع ملی مردم ایران؛
- ه) اعطای امتیازات گوناگون به بیگانگان و غارت ذخایر ملی؛
- و) فقر عمومی و بی‌سوادی گسترده (کاتوزیان، ۱۳۷۳: ۷۶).

۴. فزون‌طلبی و زیاده‌خواهی

دل‌بستگی به دنیا، یکی از زمینه‌های افکار التقاطی و منحرف است که متأسفانه دامن اندیشه مهدویت را نیز دربر می‌گیرد. این زیاده‌خواهی و دنیاطلبی، تحت عناوین مختلفی

می‌گنجد؛ مواردی همچون تضعیف رقیب، ادامه حیات فرقه ای، سوء استفاده‌های مالی، فرصت‌طلبی و... .

۵. باورهای غلط

اندیشه مهدویت، از یک سو دارای علل و عوامل خاصی است و از سویی دیگر، دارای اهداف متعالی. عده‌ای عالمانه یا جاهلانه، عامدانه یا غافلانه، آموزه مهدویت را به گونه‌ای تفسیر کرده‌اند که یا علل و عوامل پیدایش این رخداد را دگرگون جلوه می‌دهند و یا اهداف آن را به گونه‌ای معرفی می‌کنند که با اهداف واقعی این اندیشه، متون روایی و پژوهش‌های علمی ناسازگار است. برخی از این باورهای غلط عبارتند از تعیین وقت ظهور، نگاه سطحی و عاطفی به آموزه مهدویت، جهل و عدم آشنایی با فلسفه مهدویت و... .

۶. حمایت‌های بیگانگان

همه کسانی که درک عمیق و دقیقی از تاریخ معاصر دارند، می‌دانند که بایسته و بهائیه در ایران و قادیانیه در هند، مسلک‌هایی هستند که دست سیاست، آن‌ها را به صورت دین درآورد و به جان ملت مسلمان ایران انداخت، تا از رهگذر تفسیرهای ارتجاعی و خرافاتی آن‌ها، و ایجاد اختلاف در جامعه اسلامی، هسته پویایی دین اسلام و مذهب تشیع در ایران گرفته شود و راه برای سیطره استعمار هموار گردد.

اهداف و انگیزه‌های مدعیان

الف) اهداف متمهدیان

امیرمؤمنان علی علیه السلام در خطبه پنجاهم *نهج البلاغه* می‌فرماید:
سر منشأ همه فتنه‌ها، پیروی از خواهش‌های نفسانی و احکامی است که برخلاف شرع صادر می‌گردد.
بر این اساس، می‌توان اهداف فتنه‌گران و مدعیان دروغین را در دو دسته انگیزه‌های شخصی و اهداف گروهی و تشکیلاتی قرار داد.

اسناد و تجربیات موجود ثابت می‌کنند که معمولاً گروه‌های منحرف مدعی، مستقیم یا غیرمستقیم، دارای رگه‌های سیاسی بوده و تحت هدایت و یا حمایت بیگانگان ادامه حیات می‌دهند. در یک جمع‌بندی می‌توان موارد ذیل را از اهم اهداف و انگیزه‌های مدعیان - فردی و گروهی - مهدویت برشمرد:

۱. کسب شهرت و آوازه؛
  ۲. کسب ثروت و سودجویی (از افراد ساده لوح)؛
  ۳. شهوت رانی و سوء استفاده جنسی (به ویژه با اغفال زنان و جوانان)؛
  ۴. احساس خود برتری، خوددیگری، الینه شدن - قدرت طلبی و مریدپروری (معمولاً این نوع مدعیان، بیماران روانی هستند که دچار تخیل و توهم شده اند)؛
  ۵. جبران شکست های زندگی و پایان دادن به سرخوردگی های گذشته و پاسخ به عقده حقارت؛
  ۶. جبهه گیری و ضدیت با دین، مذهب و نظام اسلامی؛
  ۷. تشکیل شبکه های فساد اخلاقی، باندهای توزیع مواد مخدر، ایجاد گروه های ضد اجتماعی (مانند سرقت، قتل و تسویه حساب های شخصی و گروهی)؛
  ۸. تشکیل شبکه های سیاسی - امنیتی برای ایجاد اغتشاش و انجام عملیات های خرابکارانه در کشور (با هدایت و حمایت دشمنان نظام) (نک: افراسیابی، ۱۳۸۲: ۶۷ - ۶۸).
- ب) انگیزه های مریدان**
- با مروری بر هویت مدعیان، اگر چه درمی یابیم که آمار مدعیان مرد بیش از زن هاست، اما قاطبه تأثیرپذیران و مریدان، از قشر زنان و دختران اند. می توان موارد ذیل را از مهم ترین انگیزه های پیروی از مدعیان دروغین برشمرد:
۱. ارتباط آسان و سریع با عالم غیب و با حضرات معصومین علیهم السلام؛
  ۲. آگاهی از آینده؛
  ۳. قدرت یافتن بر احضار ارواح و اجنه؛
  ۴. رفع حاجات دنیایی و دستیابی به ثروت های کلان؛
  ۵. درمان بیماری های صعب العلاج؛
  ۶. رفع اختلافات خانوادگی و افزایش مهر و محبت او در دل دیگران؛
  ۷. انتقام و شکست رقیب از راه غیر طبیعی؛
  ۸. موفقیت در زندگی و تحصیلی و... (همو: ۷۲).

شیوه های ارتباطی مدعیان و فرقه ها

افراد مدعی و فرقه های انحرافی، بسته به موقعیت، امکانات و اهداف خود، از روش های ارتباطات «میان فردی»، «گروهی» و «سازمانی» استفاده می کنند. عمدتاً ارتباطات فردی و میان فردی جهت جذب و تطمیع اولیه مریدان صورت می گیرد و برای تثبیت و تداوم این

ارتباط از ارتباطات گروهی و سازمانی استفاده می‌شود.

الف) ارتباطات میان فردی

در علم ارتباطات مؤثرین نوع ارتباط، ارتباطات میان فردی از نوع «چهره به چهره» به شمار می‌رود. افراد مدعی و فرقه‌های انحرافی هم درگام نخست با لفاظی، سخنوری و سوء استفاده از قدرت بیان خود به شناسایی و جذب افراد ساده لوح و زودباور دست می‌زنند و بعد از شناخت نسبی از مخاطب (مرید) خود، به ادعاهای خاصی متناسب با مخاطب می‌پردازند. برخی از این ادعاها عبارتند از:

۱. انتقال حس شخصیت کاذب به مریدان مانند دادن سفارت و مأموریت‌های خاص به هر مرید؛
۲. ادعای شفاعت گناهان و شفای امراض صعب‌العلاج؛
۳. تأمین مایحتاج مریدان و تطمیع جوانان با پول، مواد، مسکن و تأمین اسباب عیش و نوش آن‌ها؛
۴. خواب‌سازی و یا تعبیر خواب‌های مریدان به شکل جذاب و دلخواه؛
۵. دادن اذکار و اوراد غیر مأثور و ختومات عجیب و غریب و توزیع دستورات عمل‌های غیرشرعی و به ظاهر جذاب؛
۶. ادعای ایصال آسان و بدون زحمت مریدان به مقامات معنوی؛ مثلاً تنها با بیعت کردن و دست‌بوسی و تبعیت بی‌چون و چرا از مراد؛
۷. تشویق جوانان به ارتباطات آزاد جنسی و تن‌پروری؛ مانند برگزاری جلسات فساد اخلاقی و اردوهای مختلط و توصیه به زنان برای کشف حجاب در مراسم‌های خود؛
۸. چشم‌بندی، کف‌بینی، رمالی و انجام امور خارق‌العاده و یا غیر عادی نما مانند احضار اجنه و تسخیر ارواح؛
۹. ادعاهای گراف و دروغ‌پردازی‌های بزرگ مانند ادعای کرامت و معجزه، ادعای دانستن اسرار و رموز هستی و کشف اسرار و رازهای مگو، تسلط بر علوم غریبه و دانستن خواص حروف و اعداد و جداول؛
۱۰. تفسیر به رأی قرآن و منابع مذهبی و بدعت در انجام مناسک دینی و صدور فتواهای من‌درآوردی مانند خواندن نماز به زبان فارسی و یا ترک کامل آن در مواقع تشخیص مراد.

ب) ارتباطات گروهی و سازمانی

افراد مدعی و فرقه‌های گسترش یافته انحرافی پس از جذب مریدان خود، در جهت تثبیت و

تداوم ارتباط با مریدان از ارتباطات گروهی و سازمانی استفاده می‌کنند. افراد مدعی با تعیین سرگروه‌های مرتبط و فرقه‌های انحرافی با تعیین حلقه‌های رابط متناسب، مریدان را روز به روز به افکار و برنامه‌های اصلی خود نزدیک‌تر و با ثبات‌تر می‌کنند. برخی از این فرقه‌ها با نفوذ در ان جی اوها - NGO تشکلات غیردولتی - و با وعده کمک‌های مادی و دستگیری‌های معنوی، ارتباطات سازمانی خاصی را شکل می‌دهند.

ج) ارتباطات میان فرهنگی و بین‌المللی

مدعیان دروغین در حوزه بین‌الملل نیز فعالیت‌های خاصی را تعریف نموده‌اند و از ظرفیت‌های «ارتباطات میان فرهنگی و بین‌المللی» برای جلب و جذب مخاطبان خارجی خود به خوبی بهره می‌برند.

این مدعیان در چارچوب ارتباطات میان فرهنگی، توجه خاصی به مسئله «گردشگری و جذب توریست» از سراسر جهان دارند و در پوشش جذب توریست، علاوه بر دعوت و جذب مخاطبان خارجی، فعالیت‌های اقتصادی نیز انجام می‌دهند. همچنین در چارچوب ارتباطات بین‌المللی نیز؛ با ایجاد و یا پشتیبانی رسانه‌های نوین ارتباطی، به تولید برنامه‌های صوتی و تصویری برای مخاطبان عام بین‌المللی می‌پردازند که این حوزه ظرفیت‌های وسیعی را برای معرفی، جذب و اقناع مخاطبان خارجی، پیش روی مدعیان قرار داده است.

شیوه‌های ارتباطی بهائیان جهت اقناع و جذب مخاطبان

الف) شیوه‌های ارتباطی بهائیت در ابتدا

۱. بهره‌گیری از تضادهای اجتماعی و اقتصادی

از آن جایی که سید علی محمد باب از میان روحانیت شیعه برخاست، از نقطه اقتدار سیاسی روحانیت، یعنی نیابت امام عصر علیه السلام حداکثر استفاده را کرد و با موضع‌گیری در مقابل دولت آن زمان که موجب فقر و فلاکت مردم بود؛ و همچنین ادعای ارتباط با امام زمان علیه السلام و رکن رابع و حل مشکلات مردم، توانست با برانگیختن احساسات عده‌ای از مردم، آنان را جذب کند (زاهد زاهدانی، ۱۳۸۴: ۶۳).

۲. نقش ارتباطی و تبلیغی گروه مشهور به «حی»

در ابتدا سید علی محمد شیرازی، دعوتش را نزد تعدادی از شاگردان سید کاظم رشتی آغاز کرد. باب، این تعداد که ۱۸ نفر بودند را «حی» می‌خواند (به حساب ابجد «ح» معادل ۱۰ و «ی» معادل ۸ است).

مقررات شریعت و اصول تبلیغی علی محمد باب که گروه «حی» آموخت، عبارت بودند از:
 الف) با تأکید بر معرفی باب به عنوان امام زمان؛ مردم را به ظهور او بشارت دهند؛
 ب) اسم او را تا دستورات بعدی افشا نکنند؛
 ج) تمام روایاتی که از پیامبر ﷺ درباره ظهور منجی و آخر الزمان وارد شده است، به سید علی محمد باب و زمانه او تطبیق دهند؛
 د) عمده تبلیغ گروه «حی» در پنج استان آذربایجان، مازندران، عراق عجم، فارس و خراسان صورت گیرد؛

ه) مبلغان باید در ابتدای کلام، برابری زنان و مردان را اعلام کنند؛
 و) در برقراری ارتباط و تبلیغ باید کاملاً نرم خو باشند (سلطان نژاد، ۱۳۵۳: ۷۸).
 بابت در ابتدا بین زنان بیشتر رواج یافت زیرا «زرین تاج» ملقب به «طاهره» و «قره العین» از میان گروه «حی»، فرزند ملا صالح قزوینی برادر زاده و عروس ملا محمد نقی قزوینی معروف به شهید ثالث، از مبلغان آن شده بود. وی با استفاده از هوش بالا، جزو شاگردان سید کاظم رشتی قرار گرفت و لقب «قره العین» را از او دریافت کرد. او کسی است که با بی‌حجابی و بی‌عفتی خود و سوء استفاده از آشنایی با علوم دینی، عده بسیاری را به بابی‌گری کشاند. مورخان وجود او را عمده‌ترین عامل نشر عقاید بابت میان زنان می‌دانند.

۳. بهره‌گیری بهائیت از مراکز غربی خود جهت ارتباطات بین‌المللی:

ایجاد ادیان و فرقه‌های ساختگی یکی از ترفندهای رایج کشورهای استعمارگر است و اهدافی همچون از بین بردن وحدت مسلمانان، ایجاد شک و تردید در میان مردم، پیش برد منافع خودشان و جدا کردن مردم از مراجع تقلید مد نظر آنان بوده است (همو: ۸۰).

برخی از موارد ارتباطی استعمارگران در حوزه بین‌الملل

الف) تشکیل بیت العدل در سرزمین‌های اشغالی فلسطین

بعد از مرگ شوقی افندی نه نفر از بهائیان پیش‌کسوت با عنوان «ایادی امرالله» نظارت بر بیت العدل را بر عهده گرفتند. این مرکز در دامنه کوه کرمل در حومه شهر عکاء و کنار قبور رهبران بهائی قرار دارد و اطاعت از دستورات این مرکز برای کلیه بهائیان واجب است. از جمله وظایف و اختیارات بیت العدل می‌توان به اجرای احکام بهاء الله، وضع قوانین در موارد غیر تصریح در کتاب‌های آثار بهاء الله، هدایت جهانی بهائیان و هدایت تبلیغی جامعه جهانی بهائیت نام برد (اسماعیل، ۱۳۶۲: ۳۱).

تشکیلات سیاسی بیت العدل در سال ۲۰۰۷ درباره نحوه تبلیغ آیین بهایی در ایران پیامی صادر کرد که محورهای اصلی آن عبارت‌اند از:

- تشویق بهائیان به تبلیغ و ممانعت از خروج شان از ایران؛
- اصرار بر این که در ایران نفوس مستعد برای قبول آیین بهائی زیاد هستند؛ لذا به تبلیغ نفوس پردازید؛
- اطاعت از حکومت فقط در امور اداری است و شهادت را بر اطاعت ترجیح دهید؛
- تبلیغ امری فردی است و کسی نمی‌تواند حتی حکومت، بهائیان را از تبلیغ منع نماید.

ب) تاسیس شبکه رادیویی

رادیو «پیام دوستی» با حمایت صهیونیست جهت نشر بین‌المللی عقاید بهائیت و با اهداف زیر راه‌اندازی شد:

- تلاش غرب برای جلوه دادن فرقه بهائیت در ردیف ادیان الهی؛
- تلاش برای افزایش جمعیت؛
- بهره‌گیری بهائیان از حکومت برای تبلیغ (همو: ۵۴).

ج) انتصاب بهائیان در مسئولیت‌های بالای حکومتی در ایران

جنبش بهائیت در دوران پهلوی یکی از شاخه‌های بسیار مؤثر و با نفوذ در تشکیلات سیاسی و به تبع آن ساختارهای ارتباطی، فرهنگی و اقتصادی کشور بوده است. از جمله افراد حکومت‌گر بهائی این دوران می‌توان به امیر عباس هویدا (نخست‌وزیر دوران پهلوی دوم)، ثابت پاسبال (رئیس رادیو و تلویزیون ملی ایران)، فرخ رو پارسا (وزیر آموزش و پرورش کابینه هویدا)، تیمسار ایادی، پرویز ثابتی (معاون ساواک)، سپهبد اسدالله منیعی، هوشنگ نهماوندی و... اشاره کرد (محمود، ۱۳۶۲: ۱۲۲).

ب) شیوه‌های ارتباطی بهائیان در دوران جدید

۱. تشکیل محفل‌های ارتباطی هدفمند و مستمر

محفل روحانی ملی (یاران ایران): تشکیلاتی است که بر همه بهائیان ایران نظارت دارد. این محفل توسط نه نفر به صورت انتخابی توسط بیت العدل انتخاب می‌شوند. همچنین در تشکیلات بهائیان ایران، «جامعه محبین» به افرادی گفته می‌شود که مسلمان هستند ولی برای پذیرش بهائیت مستعد هستند از این‌رو از آن‌ها در جلسات بهائیان دعوت به عمل می‌آید. این افراد بعد از پذیرش شرایط و عضویت وسیله ارتباط بهائیان با مسلمانان و

بعضی ادارات دولتی می‌شوند.

۲. شیوه‌های ارتباطی نوین جهت جذب دائمی

در صورت تمایل مخاطبان تبلیغی، جزوه‌هایی مانند دیانت بهائی، عالم بهائی همراه عکس و تصاویری از مراکز جهانی بهائی در شهرهای عکاء و حیفا به او داده می‌شود. در صورت پیشرفت او ابتدا به محفل جوانان و بعد به محفل بزرگسالان و در نهایت او را به یک خادم معرفی می‌کنند و در صورت تصویب بهائی، تسجیل (در فهرست بهائیان ثبت نام می‌شود) و شماره مخصوص که به شماره تسجیلی تعبیر می‌شود، به او اعطاء می‌شود. این شخص بعد از دریافت شماره تسجیلی، دارای پرونده صیانتی در جهان نیز می‌شود.

مخاطبان بهائی از میان جوانان، افراد کم سواد، روستاییان و افراد فقیر انتخاب می‌شوند که معمولاً برای جذب جوانان از دختران و زنان استفاده می‌شود و برای سایرین تطمیع مالی را لحاظ می‌کنند. فردی که بهائی می‌شود باید تمام اندیشه‌های قبلی خود را فراموش کند و بهائیان از آن به «تولد دوباره» تعبیر می‌کنند.

سایر اقدامات و تاکتیک‌های ارتباطی و تبلیغی نوین بهائیان جهت تثبیت و جذب دائمی مریدان خود به صورت مختصر به شرح زیر است:

- حضور فعال در مجامع بین‌المللی مثل سازمان ملل و مجموعه‌های وابسته به آن برای مظلوم‌نمایی و تظاهر به نقض حقوق بشر بهائیان؛

- تظاهر و تزویر به مواردی همچون: صلح‌طلبی و خوش‌انصافی در معاملات؛

- قرائت دعا با موسیقی که معمولاً از دعا‌های کمیل، ندبه و صحیفه سجادیه انتخاب شده‌اند و آن‌ها را منسوب به رهبران خود می‌دانند؛

- ترویج فمینیسم با هدف زیر سؤال بردن قوانین اسلام درباره زنان؛

- خوش‌رفتاری اجتماعی به طوری که مبلغ بهائی موظف است که در هیچ حالتی نفرت خود را بروز ندهد؛

- خدمات رایگان به شیوه مبلغان مسیحیت در دوران استعمار به عنوان مثال خدمات پزشکی رایگان و...؛

- ایجاد و رواج شبهات متعدد در دین اسلام به خصوص مذهب تشیع؛

- بر خلاف اصول دوازده‌گانه این فرقه که تأکید بر پذیرش اصول بهائیت با عقل و منطق است، اجازه سؤال کردن درباره مبانی به هیچ فرد بهائی داده نمی‌شود و سؤال کردن را به عناد تعبیر می‌کنند؛

- بیان مطالب به شکلی که بتوان از آن تفسیرهای متفاوت نمود و در صورت عدم تحقق آن به شخص بگویند شما در تفسیر دچار اشتباه شده‌اید.

۳. طرح روحی

طرح آموزشی بهائیان تحت عنوان «طرح روحی» بین بهائیان به «طرح فضائل» مشهور است که توسط بیت العدل ابلاغ شده و در همه مناطق بهائی نشین می‌بایست اجرا شود. این طرح توسط یک ایرانی به نام «روحی» از اعضای نه نفره بیت العدل طراحی شده و شامل نه دفتر است. (جمعی از نویسندگان، ۱۳۸۶: ۱۲۷)

۴. تشکیلات آموزش مذهبی

- ضیافت محلی: در پایان ماه‌های نوزده روزه به صورت دوره‌ای در منازل بهائیان تشکیل می‌شود؛

- شاخه جوانان: هر ماه یک بار تشکیل می‌شود؛

- جلسه بانوان: هر هفته یک بار تحت عنوان مسائل عبادی ویژه بانوان تشکیل می‌شود؛

- کلاس‌های آموزشی: برای نهالان با عنوان گلشن، برای نوجوانان و جوانان هر صبح جمعه، گنجینه احکام، عری، انا الرحمن، هدف از تشکیل این کلاس‌ها مشغول کردن افراد و بازداشتن از تفکر در موضوعات دینی است؛

- طرح تبادل: طرح اردویی و تفریحی است که در گروه‌های هشت نفره دختر و پسر، بهائیان را به مکان‌های دیگر اعزام می‌کنند تا تجربیات روش زندگی و سایر مناطق بهائی نشین آشنا شوند (همو: ۱۳۵).

نکته قابل توجه آن است که در چندسال اخیر، کودکان زیر چهار سال، مخاطبان تبلیغی بهائیان قرار گرفته‌اند و کلاس‌های مختلفی به صورت هفتگی برای آن‌ها طراحی و اجرا می‌شود.

نتیجه‌گیری

ادعاهای متمم‌هدیان (مدعیان شخص مهدی علیه السلام) و مدعیان دروغین (مدعیان نیابت یا سفارت مهدی علیه السلام)، به یک باره بروز و ظهور نمی‌یابد؛ بلکه زمینه‌های فکری، سیاسی، اجتماعی، اخلاقی و اقتصادی در پیدایی آن‌ها اثرگذارند. وجه مشترک فکری اکثر مدعیان و مریدان فرقه‌های دروغین مهدویت را می‌توان؛ التقاط در اعتقادات، نگاه سکولاریستی به دین و دنیا، تساهل و تسامح شدید دینی - مذهبی و نگاه پلورالیستی به شمار آورد.

عمدتاً مدعیان دروغین مهدویت جهت ارتباط برقرار کردن و جذب مخاطبان، در گام نخست؛ از ارتباطات «میان فردی» از نوع ارتباط چهره به چهره استفاده می‌کنند که با لفاظی و سوء استفاده از قدرت بیان خود به شناسایی و جذب افراد ساده لوح و زودباور دست می‌زنند و بعد از شناخت نسبی از مخاطب (مرید) خود، در گام‌های بعدی با تعیین سرگروه و حلقه‌های رابط متناسب، از ارتباطات «گروهی» و «سازمانی»، برای تثبیت و تداوم این ارتباط استفاده می‌کنند. ارتباطات «میان فرهنگی و بین‌المللی» آن‌ها نیز با تبلیغات گسترده نسبت به اماکن شاخص خود، «جاذبه‌های توریستی» ایجاد می‌کنند که در پوشش جذب توریست، زمینه جلب و جذب مخاطب بین‌المللی خود را فراهم سازند.

در شرایط حاضر، منسجم‌ترین و منظم‌ترین فرقه انحرافی، فرقه بهائیت است که با پشتوانه‌های غربی - صهیونیستی در حوزه مهدویت فعالیت می‌کند. این فرقه که توسط استعمارگران برای از بین بردن اقتدار اندیشه دینی اسلامی با استفاده از اندیشه مهدویت در دوران پادشاهی قاجاریه در ایران ایجاد شد، از همان ابتدا از روش‌های ارتباطی و تبلیغی خاصی جهت پیشبرد اهداف خود بهره گرفت. مهم‌ترین شیوه‌های تبلیغی بهائیت در دوران قاجار شامل؛ ادعای نمایندگی مهدی موعود عجله الله تعالی فرجه، ادعای حل و رفع مشکلات مردم، تأکید بر امی بودن رهبران، بهره‌گیری از تضادهای سیاسی و اجتماعی، راه‌اندازی گروه تبلیغی موسوم به «حی» و... بود. تشکیلات مذهبی، شیوه‌های تبلیغی و آموزشی نوین بهائیت به سازمان اداری و سازمان‌های مخوف فراماسونری شبیه شده است. از جمله روش‌های نوین آموزشی - ارتباطی این فرقه، تمرکز بر موضوعات آموزشی و تربیتی مرتبط با کودکان و نوجوانان است. اعضای این گروه با صرف هزینه‌های گزاف تلاش می‌کنند با رویکردی نرم و عاطفی، بر روی اندیشه‌های دینی و اخلاقی کودکان (خصوصاً کودکان زیر چهار سال) و نوجوانان کار کرده و از این طریق ارتباط خود با خانواده‌ها را تحکیم بخشند.

سم‌زدایی از این افراد و فرقه‌هاوی دروغین؛ بعد از شناخت دقیق برنامه‌های آن‌ها، پدید خواهد آمد. شناخت صحیح ما از عوامل و علل پیدایش متمه‌دیان و مدعیان دروغین و شیوه‌های ارتباطی آن‌ها، نقش مهمی در انتخاب ابزارها، شیوه‌ها و روش‌های مبارزه با آنان دارد؛ زیرا با شناخت علل و ریشه‌های انحراف آن‌ها، می‌توان از آفات درونی، بیرونی و آسیب‌های تدریجی آن‌ها نیز که به دنبال سم‌پاشی در آموزه اصیل مهدویت هستند، پیش‌گیری کرد.

منابع

- اسفراینی، طاهر بن محمد (۱۹۸۳م)، *التبصیر فی الدین*، بیروت، عالم الکتب، چاپ اول.
- اسماعیل، رائین (۱۳۶۲ش)، *حقوق بگیران انگلیس در ایران*، تهران، نشر جاویدان.
- اصفهانی، ابوالفرج علی بن حسین (۱۳۸۷ش)، *مقاتل الطالبین*، ترجمه: سید هاشم رسولی محلاتی، قم، مؤسسه فرهنگی و اطلاع‌رسانی تبیان.
- افراسیابی، بهرام (۱۳۸۲ش)، *تاریخ جامع بهائیت*، تهران، نشر مهر فام.
- انصاری، فرشته (۱۳۸۲ش)، *فتنه باب درزنجان*، تهران، نیکان کتاب.
- انصاری زنجانی، محمد باقر (بی‌تا)، *اسرار غدیر*، مؤسسه تحقیقات و نشر معارف اهل‌البيت علیهم‌السلام.
- پورسیدآقایی، سیدمسعود و همکاران (۱۳۸۸ش)، *تاریخ عصر غیبت*، قم: مؤسسه آینده روشن.
- جمعی از نویسندگان (۱۳۸۶ش)، *بهائیت آن‌گونه که هست*، تهران، جام جم.
- جاسم حسین (۱۳۶۷ش)، *تاریخ سیاسی غیبت امام دوازدهم*، ترجمه: سید محمدتقی آیت‌اللهی، تهران، امیرکبیر.
- حسینیان، روح‌الله (۱۳۸۲ش)، *سه سال ستیز مرجعیت شیعه (۱۳۴۱-۱۳۴۳)*، تهران، مرکز اسناد انقلاب اسلامی.
- زاهد زاهدانی، سید سعید (۱۳۸۴ش)، *تاریخ بهائیت در ایران*، تهران، مرکز اسناد انقلاب اسلامی.
- ساسانی، خان‌ملک (بی‌تا)، *دست پنهان سیاست انگلیس در ایران*، تهران، انتشارات بابک، با همکاری انتشارات هدایت.
- سلطان‌نژاد، رضا (۱۳۵۳ش)، *سیری در کتاب‌های بهائیان*، یزد، بی‌نا.
- سعد، محمدحسن (بی‌تا)، *المهدیه فی الاسلام*، مصر، دارالکتب الاسلامیه.
- شریف رضی، محمد بن حسین بن موسی (بی‌تا)، *نهج‌البلاغه*، بی‌جا، بی‌نا.
- شفیعی‌فر، محمد (۱۳۷۷ش)، *مدخلی بر انقلاب اسلامی و ریشه‌های آن؛ تأملات سیاسی در تاریخ تفکر اسلامی*، تهران، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- شوشتری، مرضیه (۱۳۸۷ش)، «فرقه اسماعیلیه»، وب‌سایت تبیان.
- شهبازی، عبدالله (۱۳۸۲ش)، «جستارهایی از تاریخ بهایی‌گری در ایران»، فصل‌نامه *تاریخ معاصر ایران*، سال هفتم، شماره ۲۷.

- شهرستانی، عبدالکریم (۱۴۰۴ق)، الملل والنحل، بیروت، دارالمعرفة.
- شبیبی، کامل مصطفی (۱۳۸۵ش)، تشیع و تصوف (تا آغاز سده دوازدهم هجری)، ترجمه: علیرضا ذکاوتی، تهران، امیرکبیر.
- صدوق الدموجی (۱۳۶۸ش)، الیزیدیه، عراق، نشر موصل.
- طوسی، محمد بن حسن (۱۳۸۷ش)، کتاب الغیبة، ترجمه: مجتبی عزیزی، قم، انتشارات مسجد مقدس جمکران.
- عبداللهی، عبدالکریم (۱۳۷۱ش)، اندیشه و مبنای مبارزات روحانیت شیعه، تهران، نشر نیک.
- فانی، کامران؛ بهاءالدین خرمشاهی (۱۳۸۶ش)، دایرة المعارف تشیع (ج ۳)، تهران، نشر شهید سعید محبّی.
- فرهنگگی، علی اکبر (۱۳۷۴ش)، ارتباطات انسانی (جلد اول: مبانی)، تهران، خدمات فرهنگگی رسا.
- فخر رازی، محمد بن عمر (۱۴۰۲ق)، اعتقاد المسلمین والمشرکین، بیروت، دارالکتب العلمیة.
- فیاض، علی اکبر (۱۳۹۲ش)، تاریخ اسلام، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
- کاتوزیان، محمدعلی (۱۳۷۳ش)، اقتصاد سیاسی ایران، ترجمه: محمدرضا نفیسی و کامبیز عزیزی، تهران، نشر مرکز.
- کسروی، احمد (۱۳۵۰ش)، بهایی‌گری، تهران، چاپخانه پیمان.
- کلینی، محمد بن یعقوب (۱۴۰۵ق)، الکافی، تحقیق: علی اکبر غفّاری، بیروت، دارالاضواء.
- کمالی دزفولی، سید علی (۱۳۵۷ش)، تاریخ تفسیر، انتشارات کتابخانه صدر، چاپ اول.
- کوچک زاده، عبدالله (۱۳۸۷ش)، حوزه‌های علمی و مبارزه با انحرافات، تهران، نشر مهر.
- مجلسی، محمدباقر (۱۴۰۳ق)، بحارالانوار، بیروت، مؤسسة الوفاء.
- محسنیان راد، مهدی (۱۳۶۹ش)، ارتباط شناسی، تهران، سروش.
- محمود، محمود (۱۳۶۱ش)، تاریخ روابط سیاسی ایران و انگلیس در قرن ۱۹، تهران، انتشارات اقبال.
- مدرسی چهاردهی، مرتضی (۱۳۴۵ش)، شیخی‌گری، بابی‌گری، تهران، کتاب فروشی فروغی.
- مستوفیان، علی امیر (۱۳۸۶ش)، رهبران ضلالت، تهران، نشر نمونه.
- مسعودی، علی بن حسین (۱۴۰۹ق)، مروج الذهب و معادن الجوهر، تحقیق: محمد محیی‌الدین عبدالحمید، بیروت، دارالفکر.
- معتمدنژاد، کاظم (۱۳۸۸ش)، «ارتباطات در جوامع معاصر؛ فرصت‌ها و تهدیدها»، وبسایت مدرسه همشهری.

- نجفی، سید محمدباقر (۱۳۵۷ش)، بهائیان، تهران، نشر طهوری.
- نصوری، محمدرضا (۱۳۸۵ش)، «اسناد ارتباط سران بهائی و اسرائیل»، فصل نامه انتظار موعود، قم، مرکز تخصصی مهدویت.
- نوایی، عبدالحسن (۱۳۷۲ش)، فتنه باب، تهران، انتشارات علم.
- نوبختی، ابومحمد (بی تا)، فرق الشیعه: فرقه های شیعه از آغاز تا پایان سده سوم هجری، ترجمه: امیرحسین خلجی، قم، مؤسسه تحقیقات و نشر معارف اهل البيت علیهم السلام.

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی